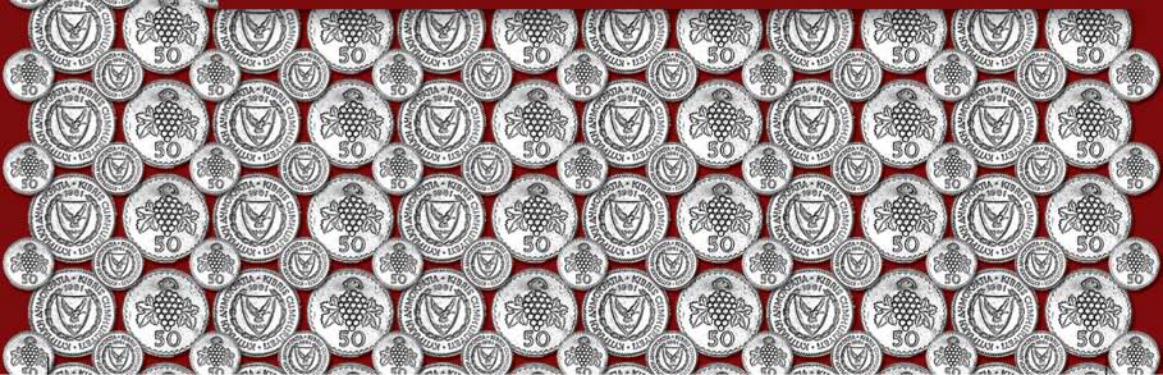

DIANA MARKIDES
KUFIPOS
1957-1963

Πανεπιστημιακές
Εκδόσεις Κύπρου

ΚΥΠΡΟΣ 1957-1963

Επιμέλεια έκδοσης: Ευδοκία Πρασίνου
Γλωσσική επιμέλεια: Κώστας Χαριτάκης
Σχεδιασμός - Σελιδοποίηση: Χρυσούλα Κεζέπη
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Κώστας Χουκουλής

Copyright © 2009 **Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κύπρου**
για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Ηλεκτρονική Έκδοση • Δεκέμβριος 2012
σε συνεργασία των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κύπρου
και του Γραφείου Εκδόσεων, Τομέας Διεθνών Σχέσεων και Προβολής
Υπηρεσίας Έρευνας και Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συντονισμός: Έλενα Αυγουστίδου-Κυριάκου
Σελιδοποίηση: Πόπη Πάλμα Κωνσταντίνου

ISBN 978-960-19-0436-8

DIANA MARKIDES

ΚΥΠΡΟΣ 1957-1963

Μετάφραση:

Ελένη Ιερείδου - Μόλλισον

ΑΘΗΝΑ
ΜΑΪΟΣ 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Ευχαριστίες	15
Εισαγωγή.....	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Η πολιτική προέλευση του ζητήματος των χωριστών Δήμων	43
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η μεταβατική περίοδος (Φεβρουάριος 1959 - Αύγουστος 1960)	133
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Τα δύο πρώτα χρόνια της Δημοκρατίας	209
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Συντονισμένες προσπάθειες επίλυσης του ζητήματος των Δήμων	285
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Συνταγματική κρίση: Μάιος - Σεπτέμβριος 1963.....	365
Επίλογος και Συμπεράσματα	449
Πηγές - Βιβλιογραφία - Ευρετήριο	521

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο μεγάλος αριθμός βιβλίων που έχουν εκδοθεί τα τελευταία χρόνια, έχει ανυψώσει σε νέα επίπεδα την ακαδημαϊκή μελέτη της σύγχρονης κυπριακής ιστορίας από το 1945. Τα περισσότερα από αυτά τα βιβλία έχουν ασχοληθεί με την τελευταία περίοδο της βρετανικής κυριαρχίας στο νησί, ξεκινώντας από την Διασκεπτική Συνέλευση, τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 1940, μέχρι και την ανεξαρτησία τον Αύγουστο του 1960. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν και είχαν ως αποτέλεσμα την ανεξαρτησία αυτή είναι τώρα πια καθόλα αντιληπτοί. Είναι αναγκαίο να γίνουν στο μέλλον μελέτες, οι οποίες να συνδέουν την κυπριακή ανεξαρτησία με τα μετα-αποικιοκρατικά γεγονότα. Το εμπειριστατωμένο βιβλίο της Νταϊάνας Μαρκίδου, αποτέλεσμα διεξοδικής έρευνας, αποτελεί μια τέτοια μελέτη για την περίοδο από το 1957 μέχρι και την κατάρρευση των διακανονισμών για ανεξαρτησία το Δεκέμβριο του 1963. Η ορθότητα και η χρησιμότητα της επικέντρωσης του βιβλίου στο θέμα των χωριστών Δήμων γίνεται όλο και περισσότερο εμ-

φανής όσο η μελέτη προχωρεί. Σε πολύ γενικό επίπεδο αναδεικνύεται ότι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούσαν τα Δημαρχεία ήταν μια επί μέρους πτυχή, η οποία συνόψιζε την ευρύτερη διαμάχη. Οι εναλλαγές και οι δυναμικές του αγώνα παρουσιάζονται απογυμνωμένες και γι' αυτό εντελώς ξεκάθαρες για τον αναγνώστη. Η συγγραφέας ιχνηλατεί την πορεία των Δημαρχείων καθώς άλλαζαν μορφή, έπαυαν να αποτελούν το βασικό παραδοσιακό επίπεδο της ελληνοκυπριακής κοινωνίας απ' όπου προωθούνταν τα ιδανικά της Ένωσης, και μετατρέπονταν απλώς σε ένα πρόσχημα όπου έβρισκαν έρεισμα τα τουρκικά, πολύ περισσότερο από τα τουρκοκυπριακά, συμφέροντα στο νησί. Σε αυτό το γεγονός έγκειται και η πιο σπουδαία συνεισφορά της Δόκτορος Μαρκίδου στη μελέτη της σύγχρονης ιστορίας της Κύπρου, γιατί αποκαλύπτοντας με τόση επιμέλεια και κόπο τη διαμάχη, όπως διαφαίνεται από τα δημαρχιακά ζητήματα, μας επιτρέπει να αντιληφθούμε το κεντρικό θέμα που σχετίζεται με τη συνοχή των τουρκικών στόχων και προτεραιοτήτων.

Αναπόφευκτα, η διαδικασία που οδήγησε στις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, και η οποία διαμόρφωσε τη δομή της ανεξαρτησίας, έχει κύριο ρόλο σε αυτή τη μελέτη. Ότι η Δρ Μαρκίδου έχει να πει για αυτή τη διαδικασία παρουσιάζεται για πρώτη φορά στην ιστορική ανάλυση και είναι σημαντικό για τον τρόπο αντίληψης και κατανόησης των γεγονότων που ακολούθησαν. Αποδεικνύει ότι ήταν το στοιχείο των χωριστών Δήμων που έδωσε περισσότερο από κάθε άλλο παράγοντα την ώθηση στην Άγκυρα, με σιγουριά πλέον, να αποδεχθεί τις Συμφωνίες επειδή προσέφεραν το μέσο, βάσει του οποίου θα μπορούσε να ασκεί σε κάποιο βαθμό έλεγχο στο νησί μέσω της με-

γαλύτερης μειονότητας. Αυτό το στοιχείο του διαχωρισμού επήλθε με την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από τα υφιστάμενα Δημαρχεία, στα μέσα του 1957. Η αποχώρηση δεν ήταν αποτέλεσμα του τρόπου που οι Βρετανοί χειρίστηκαν τους τουρκικούς φόβους, αλλά, αντίθετα, μάλλον ήταν αποτέλεσμα του τρόπου με τον οποίο οι Τούρκοι χειρίστηκαν τους βρετανικούς φόβους, οι οποίοι εδράζονταν στην αίσθηση ότι η αποικιακή διακυβέρνηση ήταν αποτυχημένη και ευάλωτη. Η συγγραφέας τονίζει, με αποτελεσματικό τρόπο, τη ζωτική σημασία αυτής της διαφοράς και τις μελλοντικές της συνέπειες. Μεγάλος αριθμός μελετητών, κυρίως Ελληνοκυπρίων, έχει μοιραία παρερμηνεύσει τα κίνητρα και τις δομές των διακανονισμών των χρόνων 1959-60. Με την εμφάνιση αυτού του βιβλίου, δεν υφίσταται πλέον καμιά δικαιολογία για να υποπέσει κανείς σ' αυτό το λάθος. Η Δρ Μαρκίδου αποκαλύπτει επίσης, για πρώτη φορά, το ρόλο κλειδί που έπαιξαν οι Βρετανοί διπλωμάτες στα γεγονότα που οδήγησαν στο χωρισμό των δρόμων των δύο κοινοτήτων στα τέλη του 1963: Η έμφαση που αποδόθηκε στα διακοινοτικά ζητήματα ήταν αποτέλεσμα του φόβου των Βρετανών, οι οποίοι πίστευαν ότι αν ξανάρχιζαν συνομιλίες σε διεθνές επίπεδο τότε αυτό θα μπορούσε να επηρεάσει το καθεστώς των βάσεων, της σύγχυσης που υπήρχε στο Whitehall σε σχέση με το πώς έπρεπε να χειριστούν το Κυπριακό Πρόβλημα, των συνεπειών των λανθασμένων συμπερασμάτων, εξαιτίας του φιλελευθερισμού του Υπατού Αρμυστή Clark, καθώς και της εμπιστοσύνης του Μακαρίου προς αυτόν μετά τα μέσα του 1963. Πραγματικά, αναρωτιέται κανείς, έχοντας υπόψη και τη διακυβέρνηση του Sir Hugh Foot, εάν ο βρετανικός φιλελευθερισμός θέτει συνήθως σε περισσότερους κιν-

δύνους την Κύπρο, παρά η αντίθετη ιδεολογία και η τακτική της. Σίγουρα, ο αναγνώστης μπορεί να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο ωμός ρεαλισμός του βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών δεν είναι αναγκαίο να αντιμετωπίζεται με απέχθεια, μόνο και μόνο γιατί δεν είναι πάντοτε ευχάριστος. Αν και η Νταϊάνα Μαρκίδου διατηρεί μια προσγειωμένη προσέγγιση, αξίζει ίσως να αναφερθεί ότι το 1921-22, όταν οι αγγλο-ελληνικές συναλλαγές βρίσκονταν σε μεγαλύτερη έξαρση σε σχέση με άλλες εποχές, ο πειρασμός στον οποίο είχαν υποκύψει η Αθήνα και η Σμύρνη να εμπιστευθούν τον Lloyd George, ήταν ακόμη μεγαλύτερος από τον πειρασμό να πιστέψουν τον Clark στη Λευκωσία το 1963. Τα αποτελέσματα ήταν πολύ ζημιογόνα και στις δύο περιπτώσεις.

Αυτό το βιβλίο όμως, στο μεγαλύτερο μέρος του δεν ενδιαφέρεται για τους Βρετανούς, αλλά για τους Κύπριους και τις δύο κύριες κοινότητες, καθώς και για τη φυσική τους τάση να ζουν αγαστά και με ομόνοια και να δημιουργούν, μέσα από αυτή την τάση, μια ενιαία κοινότητα. Επιπλέον όμως, το βιβλίο καταδεικνύει και το πώς αυτή η φυσική ροπή των δύο κοινοτήτων μπορεί να ανατραπεί από παρεξηγήσεις, φόβο και λανθασμένες αναλύσεις. Έτσι, δίνει μια πειστική εικόνα για το πώς, αρκετά λογικά και έχοντας καλή πίστη, οι Ελληνοκύπριοι επεδίωξαν να εδραιώσουν το ανεξάρτητο κράτος τους που ιδρύθηκε το 1960, καθώς και γιατί ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος τελικά αποφάσισε ότι αυτό απαιτούσε την παρουσίαση και όχι την επιβολή ενός προγράμματος συνταγματικών αλλαγών. Μήπως και ο Κεμάλ Ατατούρκ δεν είπε, όταν ρωτήθηκε κάποια φορά για τις δικές του προτεραιότητες για ένα ανεξάρτητο και κοσμικό τουρκικό κράτος μετά το 1922, «Κυριαρχία, κυριαρχία,

κυριαρχία»; Γιατί οι Κύπριοι έπρεπε να έχουν διαφορετικές επιδιώξεις για τους εαυτούς τους κάπου πενήντα χρόνια αργότερα; Ακόμη, η Δρ Μαρκίδου παρουσιάζει την άποψη πως η αδιάλλακτη θέση για κυπριακή κυριαρχία, αν εμβαθύνουμε πιο πολύ, πέρασε διαμέσου του συνεταιρικού κράτους του τουρκικού οράματος (τουρκο-ελληνικού όχι ελληνικού ή τουρκικού), το οποίο ήταν ενσωματωμένο στις συμφωνίες που έγιναν στις αρχές του 1959 και για το οποίο τα Δημαρχεία ήταν και η κυριότερη μορφή και το πιο δυνατό του σύμβολο.

Οι αναγνώστες πρέπει να αφεθούν να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα ως προς το ποια μαθήματα δίνει αυτό το βιβλίο σε εκείνους που νοιάζονται για την ευημερία και το πολιτικό μέλλον της Κύπρου. Από τη δική μου πλευρά, σημειώνω ότι, αν και η λογική της διαφωνίας όπως παρουσιάζεται εδώ φαίνεται επαναλαμβανόμενη και αδυσώπητη, στον τρόπο που λειτουργεί, η ερμηνεία που δίνεται φαίνεται να είναι οτιδήποτε άλλο εκτός από καθοριστική. Τα πράγματα θα μπορούσαν πολύ εύκολα να ήταν διαφορετικά, εάν, για παράδειγμα, η ασάφεια και η έλλειψη πρακτικότητας που χαρακτήριζαν την ανάπτυξη της κοινωνικής ενοποίησης, δεν είχαν εκτεθεί σε μια τόσο διαπεραστή κριτική από τους πολιτικούς. Μια κάποια έλλειψη πρακτικότητας θα υπάρχει σε οποιαδήποτε λύση για μια ενωμένη Κύπρο. Μέσα από αυτό το πρίσμα όμως, ίσως θα έπρεπε να γίνει αποδεκτή με ενθουσιασμό και όχι να κρίνεται με καχυποψία, όπως ακριβώς οι Βρετανοί σήμερα πρέπει να αποδεχθούν ένα μεγάλο βαθμό παραλογισμού στη δική τους συνταγματική δομή. Όμως η σπουδαιότητα αυτού του βιβλίου έγκειται στο γεγονός ότι ξεκαθαρίζει και συνάμα τονίζει εμφαντικά την αναγκαιότητα να γίνεται η ανάλυση με το σωστό τρόπο, γιατί

χωρίς ακριβή ανάλυση, η πολιτική πράξη μπορεί πολύ εύκολα να φέρει καταστροφικά, ακόμη και αν είναι ακούσια, αποτελέσματα. Η Δρ Μαρκίδου μας βοηθά να αναλύσουμε τα γεγονότα σωστά και με αυτή της την πράξη, μας παραδίδει τη χρησιμότερη μορφή της ιστορίας, εκείνη που μας βοηθά στο παρόν.

Robert Holland

Ινστιτούτο Κοινοπολιτειακών Σπουδών

Πανεπιστήμιο του Λονδίνου

21 Ιουνίου 2001

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αισθάνομαι απέραντη ευγνωμοσύνη προς τον Robert Holland για την υπομονή, ενθάρρυνση, συμβουλή, υποστήριξη, καθώς και για την εποικοδομητική του κριτική καθ' όλη τη διάρκεια των χρόνων της προετοιμασίας αυτού του βιβλίου. Εκφράζω, επίσης, την ευγνωμοσύνη μου στο προσωπικό του Ινστιτούτου Κοινοπολιτειακών Μελετών για τη βοήθειά του. Θέλω, επίσης, να ευχαριστήσω τον David Carlton, ο οποίος με τόση σχολαστικότητα με μύπησε στις μεθόδους της ακαδημαϊκής έρευνας και παρουσίασής της, όπως επίσης και τον Van Coufoudakis, ο οποίος πάντα στήριζε και ενθάρρυνε τις ακαδημαϊκές μου προσπάθειες. Επίσης, εκφράζω τη βαθύτατή μου ευγνωμοσύνη προς τη Στέλλα Σουλιώτη, η οποία μου προσέφερε το προνόμιο να μοιραστεί μαζί μου τη βαθιά προσωπική της γνώση για τις ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις που διαδραματίστηκαν την εποχή στην οποία αναφέρεται αυτή η διατριβή, όπως και προς τους Claire Palley, John Darwin, Peter Loizou και Costa Carras, για την ανάγνωση των κειμένων και τις χρήσιμες παρατηρήσεις

τους. Ευχαριστώ, επίσης, όλους εκείνους που μοιράστηκαν μαζί μου τις προσωπικές τους εμπειρίες από την εποχή που καλύπτει η διατριβή, και ιδιαίτερα τον Γεώργιο Κούτα, ο οποίος όχι μόνο συνομίλησε μαζί μου γι' αυτές του τις εμπειρίες, αλλά και έθεσε στη διάθεσή μου το προσωπικό του αρχείο. Οφείλω, επίσης, πολλά στον πατέρα μου John Weston, ο οποίος παρά την ασθένειά του, ενθάρρυνε με πολλή χαρά τις προσπάθειές μου.

Για την προσοχή και βοήθεια που μου πρόσφεραν κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου, θέλω να ευχαριστήσω το προσωπικό του National Archive στο Kew, του National Archives and Records Administration στο Maryland, της Rhodes House Library στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, της Βιβλιοθήκης του Κέντρου Μικρασιατικών Μελετών στην Αθήνα, του Κρατικού Αρχείου και της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Βιβλιοθήκης του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', της Βιβλιοθήκης Επιστημονικών Ερευνών στη Λευκωσία, όπως επίσης και το Δήμο Λευκωσίας. Θέλω ακόμα να ευχαριστήσω το διευθυντή του Κυπριακού Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, που έχει πια αφυπηρετήσει, Δρα Γεώργιο Γεωργαλίδη, ο οποίος με ενθάρρυνε από τα αρχικά στάδια της προσπάθειάς μου. Εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου στο Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη και στο Ίδρυμα Ελληνικών Σπουδών (Foundation for Hellenic Studies) για τις γενναιόδωρες χορηγίες τους.

Ευχαριστώ τον Giles και την Angela Dixon όχι μόνο για τη φιλοξενία αλλά και για τη φιλοφροσύνη τους κατά τη διάρκεια των συνεχών επισκέψεών μου στο Kew, που ήταν τόσο αναγκαίες για την έρευνά μου. Αισθάνομαι ευγνωμοσύνη προς την

Thelma Blatchford, η οποία μου διέθεσε την πραγματογνωμοσύνη της στις διορθώσεις, αλλά και την υπομονή της, όπως επίσης και τον Χρίστο Παπαδάκη, ο οποίος έτρεχε αρωγός κάθε φορά που ο ηλεκτρονικός μου υπολογιστής αρνείτο να συνεργαστεί. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στη Cindy και το γυμναστήριό της που με βοήθησαν να διατηρηθώ σωματικά και πνευματικά υγιής κατά τη διάρκεια κυρίως του τελευταίου σταδίου της συγγραφής. Την πιο μεγάλη ευγνωμοσύνη, όμως, τη χρωστώ στον Σοφοκλή, το σύζυγό μου, γιατί χωρίς την υπομονή και τη σταθερή υποστήριξή του δεν θα ήταν δυνατό να ολοκληρώσω αυτή τη μελέτη.

Σημείωση μεταφράστριας: Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κα Μαίρη Ψαλιδοπούλου και την κα Ιωάννα Νικολάου που μου πρόσφεραν απλόχερα τις γνώσεις τους στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές μα πιο πολύ θα ήθελα να ευχαριστήσω την κα Ελένη Καούλα για την ανεκτίμητη βοήθειά της για τις διορθώσεις των κειμένων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο λόγος ύπαρξης (*raison d'être*) της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως αυτή δημιουργήθηκε από τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου, το Φεβρουάριο του 1959, ήταν για να εμποδίσει αντίπαλες εδαφικές διεκδικήσεις και πολιτικές βλέψεις στο νησί, οι οποίες θα ήταν δυνατό να αποσταθεροποιήσουν επικίνδυνα τις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας. Η Βρετανία παραιτήθηκε από τη γενική κυριαρχία, εκτός από την κυριαρχία σε περιορισμένο έδαφος που κάλυπτε ενενήντα εννέα τετραγωνικά μίλια. Η Ελλάδα και η Τουρκία συμφώνησαν να μην εγείρουν εδαφικές διεκδικήσεις. Η ίδια η Δημοκρατία έγινε θεωρητικά ο φύλακας που θα απέτρεπε τυχόν εσωτερικές πολιτικές κινητοποιήσεις προς επίδιωξη τέτοιων αξιώσεων. Και οι τρεις Εγγυήτριες Δυνάμεις, Βρετανία, Ελλάδα, Τουρκία, αρχικά θεώρησαν την αυστηρή προσκόλληση στο Σύνταγμα της Δημοκρατίας σημαντικό παράγοντα για τη διατήρηση του *status quo* που καθιερώθηκε από τις Συμφωνίες. Όμως, καθώς άρχισαν να διαφαίνονται οι δυσκολίες στην εφαρμογή κάποιων από τα βασικά

άρθρα του Συντάγματος, παρουσιάστηκαν διαφορές μεταξύ της ελληνικής και της τουρκικής κοινότητας στην Κύπρο και μεταξύ των Εγγυητριών Δυνάμεων ως προς την ερμηνεία αυτών των άρθρων και την εφαρμογή τους. Σε αυτές τις διαφορές, και στους φόβους και τις καχυποψίες που τις δημιούργησαν, βρίσκονται οι σπόροι του διαχωρισμού και της απογοήτευσης που οδήγησαν το 1963 στη συνταγματική κρίση και στη διακοινοτική διαμάχη.

Η τουρκική κυβέρνηση, η πιο δυνατή από τις δύο πλευρές στην αρχική συμφωνία στη Ζυρίχη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ήταν αποφασισμένη να συμπεριλάβει γραπτώς μέσα στο Σύνταγμα διατάξεις τέτοιες που θα εμπόδιζαν τους Ελληνοκύπριους, οι οποίοι αποτελούσαν το 80% του πληθυσμού, να ασκούν απεριόριστη εξουσία στο νησί. Μια ελληνοκυπριακή κυβέρνηση πλειοψηφίας, η οποία θα είχε ως επακόλουθο την πιθανότητα ενός εκτός ελέγχου της Άγκυρας καθεστώτος στο νησί, θεωρούνταν κατάρα για την τουρκική κυβέρνηση από τότε που αναφέρθηκε αυτή η πιθανότητα για πρώτη φορά, κατά τη διάρκεια των συνταγματικών συνομιλιών μεταξύ του Ελληνοκύπριου Εθνάρχη αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και του κυβερνήτη της Κύπρου Sir John Harding, στις αρχές του 1956. Οι ελληνικές και βρετανικές αντιλήψεις προσδιορίζονταν και οι δύο από τις ευαισθησίες εκείνης της εποχής. Πραγματικά, οποιαδήποτε ανάλυση της στάσης των Εγγυητριών Δυνάμεων προς την Κυπριακή Δημοκρατία απαιτεί την κατανόηση των λόγων εξαιτίας των οποίων η κάθε μια από τις Εγγυήτριες Δυνάμεις ήταν αντίθετη στη μακρόχρονη επιθυμία των Ελληνοκυπρίων για ένωση με την Ελλάδα.

Η θέση της Τουρκίας καθοριζόταν κυρίως από στρατηγικούς

παράγοντες. Μετά τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και με τους περαιτέρω διακανονισμούς για τις εδαφικές διευθετήσεις της Συνθήκης της Λωζάνης το 1923, η νέα Τουρκική Δημοκρατία υπό τις οδηγίες του ιδρυτή της Κεμάλ Ατατούρκ, αποποιήθηκε διεκδικήσεις εδαφών τα οποία ανήκαν προηγουμένως στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και επικεντρώθηκε στη σταθεροποίηση και τον εκσυγχρονισμό της χώρας μέσα στα καινούρια τροποποιημένα της σύνορα. Όμως, ένας μικρός αριθμός περιοχών, οι οποίες παρέμειναν εκτός τουρκικού ελέγχου, θεωρούνταν ως πιθανή απειλή για την εθνική ασφάλεια, σε περίπτωση που έπεφταν σε εχθρικά χέρια. Για αυτή τη μελέτη, τρεις περιοχές παρουσιάζουν ειδικό ενδιαφέρον: το Αιγαίο πέλαγος, το οποίο παρέμεινε ουσιαστικά υπό ελληνική εξουσία, το λιμάνι της Αλεξανδρέττας (Ισκεντερούν) στο Hatay, κοντά στη νοτιοανατολική ακτή της Τουρκίας, που παρέμεινε μέρος της υπό γαλλική κηδεμονία Συρίας και τέλος, η Κύπρος, ένα νησί μόλις σαράντα μίλια από τις νότιες ακτές της Τουρκίας, η οποία έχει περιγραφεί ως «το πώμα στο μπουκάλι της Ισκεντερούν» και η οποία είχε καταληφθεί και διοικούνταν από τη Βρετανία σύμφωνα με τη Συνθήκη του 1878, παρ' ότι είχε παραμείνει υπό οθωμανική εξουσία *de jure* μέχρι το 1925, οπότε ανακηρύχθηκε αποικία του Στέμματος.

Οι φόβοι για το Hatay εξουδετερώθηκαν το 1939 με την προσάρτησή του στην Τουρκία. Η τουρκική μειονότητα στο Hatay είχε σφοδρά διαμαρτυρηθεί το 1934 ενάντια στην πιθανότητα να γίνει μέρος μιας ανεξάρτητης Συρίας. Ως αποτέλεσμα των επιδέξιων χειρισμών που μετέλλθε η Άγκυρα επί του πληθυσμού και των εκλογών, καθώς και της έξυπνης ερωτο-

τροπίας με τις δυνάμεις του Άξονα, αλλά συνάμα και με τους συμμάχους κατά τις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Γαλλία και η Βρετανία συμφώνησαν να προσχωρήσει το Hatay στην Τουρκία, εφόσον η Βουλή του, στην οποία υπήρχε τουρκική πλειοψηφία κατά δύο βουλευτές, εξέδωσε ψήφισμα υπέρ της ένωσης με την Τουρκία το 1939.¹ Οι τουρκικοί φόβοι για έλεγχο του Αιγαίου από την Ελλάδα και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, για έλεγχο των Δωδεκανήσων, μειώθηκαν μετά την είσοδο και των δύο χωρών στο ΝΑΤΟ, το 1952, παρ' όλο που το status του Αιγαίου γενικά έχει παραμείνει αιτία έντασης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας μέχρι σήμερα. Στον μεταπολεμικό κόσμο όπου η Άγκυρα θεωρούσε όλο και περισσότερο τον κομμουνισμό ως τη μεγαλύτερη απειλή, οι Τούρκοι ήταν ικανοποιημένοι με το γεγονός ότι η Κύπρος παρέμενε υπό βρετανική διοίκηση. Όμως, στα μέσα της δεκαετίας του 1950 άρχισε να γίνεται φανερό ότι ο έλεγχος της ανατολικής Μεσογείου γλιστρούσε μέσα από τα δάκτυλα της Βρετανίας. Επακόλουθο της κρίσης του Σουέζ, ήταν να μεγαλώσει ο φόβος της Τουρκίας για τους όλο και περισσότερο εχθρικούς Άραβες γείτονές της, με τους οποίους η Ελλάδα διατηρούσε φιλικές, αν και κάποτε αμφίθυμες, σχέσεις, και να δημιουργηθεί η εντύπωση στην Άγκυρα ότι η Βρετανία ετοιμαζόταν να αποχωρήσει από το νησί. Το 1956, η Άγκυρα είχε αποσπάσει δημόσια δέσμευση από τη βρετανική κυβέρνηση ότι, εάν η αρχή της αυτοδιάθεσης εφαρμοζόταν στην Κύπρο, θα εφαρμοζόταν ξεχωριστά για την τουρκοκυπριακή μειονότητα, η οποία αποτελούσε το 18% του πλη-

1. Frank Weber, *The Evasive Neutral: Germany, Britain, and the Quest for a Turkish Alliance in the Second World War* (Columbia, 1979), σσ. 10-18.

θυσμού.² Αυτή η δέσμευση θα πρόσφερε ένα είδος νομιμοποίησης της διχοτόμησης, σε περίπτωση βρετανικής αποχώρησης, αλλά όταν το Μάρτιο του 1957, οι Βρετανοί κάτω από την πίεση των Ηνωμένων Εθνών, απελευθέρωσαν τον Μακάριο από την εξορία στις Σεϋχέλλες, αμέσως μετά την συμφωνία της Άγκυρας για ένα Σύνταγμα στην Κύπρο που θα παρείχε ελληνική πλειοψηφία (αν και περιορισμένη) στο νομοθετικό σώμα, οι Τούρκοι φοβήθηκαν ότι οι Βρετανοί δεν θα είχαν τη δυνατότητα να κρατήσουν την υπόσχεσή τους. Έτσι, οι προσπάθειές τους επεκτάθηκαν πέραν της πολιτικής πίεσης, στην κατεύθυνση της δημιουργίας μιας κατάστασης στο ίδιο το νησί, όπου θα γινόταν ξεκάθαρο ότι υπήρχε μια αναμφισβήτητη ξεχωριστή τουρκική κοινότητα με διακριτά δικαιώματα και σαφές πολιτικό όραμα: «Διχοτόμηση ή θάνατος». Την ίδια ώρα επεδίωκαν, μέσω διπλωματικών οδών, συνεχή διαβεβαίωση της βρετανικής δέσμευσης για διχοτόμηση.³

Καμιά ελληνική κυβέρνηση δεν είχε επιδιώξει την προσάρτηση της Κύπρου μέχρι τη δεκαετία του 1950. Το νησί, όμως, θεωρούνταν παραδοσιακά ένα αλύτρωτο κομμάτι της Ελλάδας, με την οποία μια μέρα θα ενωνόταν. Υπήρχε μια απλή ελληνική λέξη για αυτό το όραμα: «Ένωση». Το όνειρο είχε ήδη γίνει πραγματικότητα στην περίπτωση της Κρήτης, των νησιών του Ιονίου, αργότερα των Δωδεκανήσων αλλά και αλλού. Σε όλες

2. Alan Lennox-Boyd, Υπουργός Αποικιών, δήλωση που έγινε στη Βρετανική Βουλή των Κοινοτήτων, 15 Δεκεμβρίου 1956, *Parliamentary Debates, Commons*, τόμος 562, στήλη 1268.

3. Οι Τούρκοι διαβεβαίωναν την Barbara Castle ότι τελικά, είχαν αποσπάσει γραπτή εγγύηση ότι η υπόσχεση που δόθηκε το Δεκέμβριο του 1956 ίσχυε ακόμα. Barbara Castle, *Fighting All the Way* (London, 1993), σ. 297.

αυτές τις περιπτώσεις, η Βρετανία είχε παίξει θετικό ρόλο. Το γεγονός ότι η Κύπρος ήταν ένα νησί με μεγάλο ελληνικό πληθυσμό υπό βρετανική διοίκηση, έκανε πολλούς Έλληνες να πιστέψουν πως ήταν εφικτό να αποτελέσει μέρος της *Μεγάλης Ιδέας*, η οποία συμπεριελάμβανε τη λύτρωση του χαμένου κόσμου του Βυζαντίου, στη Μικρά Ασία. Αλλά οι Έλληνες που επικαλούνταν το ρομαντισμό του Λόρδου Βύρωνα, τον φιλελληνικό φιλελευθερισμό του Γλάδστονα και την ηρωική στάση που κράτησαν οι δύο χώρες εναντίον του φασισμού κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, θα αιφνιδιάζονταν από το πεζό και επίμονο πείσμα της περιορισμένης εδαφικά μεταπολεμικής Βρετανίας, η οποία καθώς ήταν αποφασισμένη να διατηρήσει μια δική της φωνή ανάμεσα στις άλλες μεγάλες δυνάμεις, αντιλαμβανόταν πόσο σημαντικό για τα συμφέροντά της ήταν να κρατήσει την τελευταία της πρόσβαση στην ανατολική Μεσόγειο. Όσο για τη βρετανική κυβέρνηση, η Ελλάδα, ο Βύρωνας και οι Έλληνες κλασικοί ήταν ένα θέμα, ενώ η Κύπρος κάτι τελείως διαφορετικό. Αν και οι Έλληνες αισθάνονταν ότι η σχέση τους με τη Βρετανία και, σε μικρότερο βαθμό, με τις Ηνωμένες Πολιτείες, απειλούνταν λόγω της υποστήριξής τους προς την υπόθεση της Ένωσης, τελικά το πιο ζημιογόνο αποτέλεσμα ήταν η επίδραση στις σχέσεις τους με την Τουρκία.

Μια μικρή ελληνική μειονότητα παρέμενε στην Κωνσταντινούπολη, η οποία ακόμα στέγαζε την ύπατη κεφαλή της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, τον Οικουμενικό Πατριάρχη. Η Κωνσταντινούπολη, ή απλά η Πόλη, προκαλούσε πάντοτε τα πιο βαθιά συναισθήματα στις ψυχές των Ελλήνων. Μπορεί να την περιγράψει κανείς ως την ελληνική Ιερουσαλήμ. Η διατήρηση του Πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη ήταν, επομένως,

κάτι σαν ιερός σκοπός για μια σειρά ελληνικών κυβερνήσεων. Οι Τούρκοι ήταν γνώστες αυτής της ευαισθησίας των Ελλήνων σε σχέση με το Πατριαρχείο. Επομένως, συνήθιζαν να πιέζουν αυτό το ευαίσθητο σημείο όποτε ήθελαν να προειδοποιήσουν τους Έλληνες να μη γίνονται προκλητικοί σε θέματα σχετικά με την Κύπρο. Ενδεικτικά πρέπει να γίνει αναφορά στα γεγονότα που έλαβαν χώρα στην Κωνσταντινούπολη με τις ανθελληνικές οχλαγωγίες, το Σεπτέμβριο του 1955. Ως αποτέλεσμα, η ένταση της πίεσης τόσο στον Οικουμενικό Πατριάρχη όσο και στην ελληνική μειονότητα στην Κωνσταντινούπολη, έγινε ένα είδος βαρόμετρου της κατάστασης των ελληνοτουρκικών σχέσεων.⁴

Οι Έλληνες πολιτικοί από την εποχή του Ελευθέριου Βενιζέλου, πρωθυπουργού της Ελλάδας κατά τη διάρκεια των ταραχών του 1931 στην Κύπρο, είχαν υπόψη τους ότι η κινητοποίηση των Ελληνοκυπρίων για την Ένωση θα μπορούσε να έχει ευρύτερες επιπτώσεις και γι' αυτό χειρίζονταν το θέμα με επιφύλαξη. Αγανακτούσαν με την άρνηση των Ελληνοκυπρίων να λάβουν υπόψη τα πολιτικά προβλήματα που δημιουργούσε για την Ελλάδα αυτό το ζήτημα. Όμως, την ίδια στιγμή, η Ένωση ήταν δημοφιλής για συναισθηματικούς λόγους και δεν μπορούσε καμιά κυβέρνηση να την αγνοήσει. Ήταν ο Έλληνας πρωθυπουργός Αλέξανδρος Παπάγος που, αν και με πολύ μεγάλη διστακτικότητα, τελικά οδήγησε το ζήτημα στα Ηνωμένα Έθνη, το 1954. Με αυτή του την πράξη, άνοιξε το δρόμο για να γίνει το Κυπριακό Ζήτημα ένα διεθνές θέμα υψηλής πολιτικής, ένα δρόμο που δεν είχε επιστροφή. Τα κόμματα της αντιπολί-

4. Βλέπε Αλέξης Αλεξανδρής, *Η Ελληνική Μειοψηφία στην Κωνσταντινούπολη και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, 1918-1974* (Αθήνα, 1983).

τευσης στην Ελλάδα, εκμεταλλεόμενα τη φύση του θέματος, δεν έχαναν ευκαιρία να επιπλήττουν την ελληνική κυβέρνηση και να την κατηγορούν για προδοσία όποτε γινόταν λόγος για κάποιου είδους συμβιβασμό. Οι εριστικές κατηγορίες μείωναν την ικανότητα της ελληνικής κυβέρνησης να εκμεταλλευθεί πλήρως τις ευκαιρίες που παρουσιάζονταν και να ενθαρρύνει τους Ελληνοκύπριους να επιστρέψουν στη φιλοσοφία της σταδιακής επίτευξης του στόχου, που υποστήριζε ο Βενιζέλος αμέσως μετά τις ταραχές του 1931.⁵ Καθώς τα σχέδια της Άγκυρας για διχοτόμηση της Κύπρου έφεραν στο προσκήνιο τον εφιάλτη των διακοινοτικών συγκρούσεων στο νησί και την πίεση στους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, η Αθήνα αποδέχθηκε την πρόσκληση να συζητήσει ένα συμβιβασμό με την Άγκυρα, στο τέλος του 1958, γεγονός το οποίο θα ήταν εντελώς αδιανόητο στις αρχές της δεκαετίας του 1950 όταν το θέμα της Ένωσης ήταν σε έξαρση. Οι επιλογές της ελληνικής κυβέρνησης ήταν περιορισμένες, λόγω της επίμονης βρετανικής τάσης να υποκύπτει στην όλο και εντονότερη τουρκική πίεση και να μετατοπίζει την πολιτική της καθημερινά, φέρνοντάς την όλο και πιο κοντά στις επιδιώξεις των Τούρκων, σε μια προσπάθεια να διατηρήσει την εξουσία στο νησί.

Τον Ιούνιο του 1958, ο Βρετανός πρωθυπουργός Harold

5. Για το παρασκήνιο των γεγονότων του 1931, βλέπε George Georgallides, *Cyprus and the Governorship of Sir Ronald Storrs: The Causes of the 1931 Crisis* (Λευκωσία, 1985). Για τη θέση του Βενιζέλου προς την Ένωση της Κύπρου, βλ. Diana Markides και G. S. Georgallides, “British Attitudes to Constitution –making in post- 1931 Cyprus”, *Journal of Modern Greek Studies* 13, no. 1 (May 1995), σ. 67.

Macmillan προώθησε μονομερώς ένα σχέδιο, το οποίο περιλάμβανε αρκετά μέτρα που προήγαγαν τον κοινοτισμό, με στόχο την ικανοποίηση των Τούρκων χωρίς, όμως, διχοτόμηση του νησιού, που θα προϋπόθετε και την αποχώρηση των Βρετανών. Με το να προωθεί μια μη δημοφιλή, κοινοτική, συνεταιρική διευθέτηση, την οποία κανένας δεν ήθελε ακριβώς, είχε την ελπίδα ότι θα διατηρούσε την ειρήνη και την ίδια στιγμή την παρουσία των Βρετανών στο νησί, ακόμα και αν οι ελληνικές και τουρκικές κυβερνήσεις δεν τα κατάφερναν να συμφωνήσουν. Η βρετανική στάση προς το Σχέδιο Macmillan αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της προσέγγισής τους προς το Κυπριακό Ζήτημα. Ενώ ο σημαντικότερος στόχος για την τουρκική και ελληνική κυβέρνηση, γύρω στο τέλος του 1958, ήταν να σταθεροποιήσουν τις σχέσεις των δύο χωρών, που βρίσκονταν σε επικίνδυνη κατάσταση, ο κυριότερος στόχος για τη βρετανική κυβέρνηση συνέχιζε να είναι η διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας στο νησί. Αυτή η θέση διατηρήθηκε μέχρι και το Φεβρουάριο του 1959, όταν η ελληνική και η τουρκική κυβέρνηση ανακοίνωσαν τη συμφωνία τους για την Κύπρο. Αφού ο κυριότερος λόγος που έκανε τη βρετανική παρουσία στο νησί απαραίτητη είχε μετατραπεί σε ελληνοτουρκική διαφορά, ο Macmillan δεν είχε άλλη επιλογή από το να καλωσορίσει τη συμφωνία. Όμως, όπως θα δούμε, η επιμονή με την οποία οι Βρετανοί πολέμησαν για τις δικές τους θέσεις στις διαπραγματεύσεις για τη Συμφωνία Εγκαθίδρυσης, η οποία όριζε τα μετά την ανεξαρτησία δικαιώματα και το status των βρετανικών στρατευμάτων στο νησί, καταδεικνύει ότι δεν άλλαξαν στρατηγική. Μέχρι το 1959, η απόφαση των Βρετανών να δημιουργήσουν μια πυρηνική βάση στα πλαίσια του κυρίαρχου θύ-

λακά τους στην περιοχή Ακρωτηρίου, ενίσχυσε αυτή την ψυχολογική και πολιτική ανάγκη.⁶

Γιατί οι Ελληνοκύπριοι ξεκίνησαν μια πορεία βίας και διεθνοποίησης το 1955; Σίγουρα, δεν τους είχε περάσει από το μυαλό ότι το νησί θα γινόταν το «μήλο της έριδος» μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Υπήρχε μια λανθασμένη βεβαιότητα ότι το δικαίωμά τους να καθορίσουν το δικό τους μέλλον θα δικαιωνόταν στα Ηνωμένα Έθνη, και αφού θα είχε δημιουργηθεί κινητικότητα και θα υπήρχε υποστήριξη από τη μητέρα Ελλάδα, μέσα στα πλαίσια του ενθουσιασμού του «ελεύθερου» κόσμου, χωρίς καμιά αμφιβολία θα κατέληγαν στην Ένωση. Δεν είχαν υπολογίσει ούτε το πείσμα της Βρετανίας σε σχέση με την ιδέα της Ένωσης, ούτε, λανθασμένα, την αδυναμία της Βρετανίας σε σχέση με την Τουρκία. Ακόμη, δεν είχαν υπολογίσει το σημείο στο οποίο θα έφτανε η Τουρκία για να εμποδίσει την πραγματοποίηση αυτού του ονείρου. Για τους Ελληνοκύπριους, η Ένωση δεν θεωρούσαν απλώς ένα δικαίωμα, αλλά ένα πεπρωμένο σχεδιασμένο από τον Θεό, το οποίο δεν γινόταν πραγματικότητα εξαιτίας των εμποδίων που προέβαλλαν οι δυνάμεις του «Κακού». Πίστευαν όμως, ότι στο τέλος οι δυνάμεις του «Καλού» θα τις νικούσαν και θα θριάμβευαν. Το ιδανικό αυτό είχε καλλιεργηθεί από την ελληνορθόδοξη παιδεία, σ' ένα νησί όπου η αυτοκέφαλη Εκκλησία της Κύπρου, ανέπαφη από τις επιδράσεις της κοσμικής εξουσίας της μητροπολιτικής Ελλάδας, διατηρούσε τον εθναρχικό ρόλο, ο οποίος είχε κρα-

6. Klearchos A. Kyriakides, "Cyprus after the Suez Campaign: The Perceived Strategic Value and Significance of the Island and its Military Bases to Britain, 1956-1960" (M. Phil. diss., Cambridge University, 1992), σσ. 48-50.

τήσει ζωντανές τις ελληνικές παραδόσεις κατά τη διάρκεια των χρόνων της οθωμανικής κυριαρχίας. Παρ' ότι οι Βρετανοί είχαν αφαιρέσει από την Εκκλησία τον ισχυρό διοικητικό ρόλο που είχε την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η εκπαίδευση είχε παραμείνει ευθύνη της κοινότητας. Η φειδωλή αποικιακή διοίκηση δεν διέθετε ούτε τα εφόδια, ούτε, γενικά, τη θέληση να διαμορφώσει τους Κύπριους σύμφωνα με τα βρετανικά πρότυπα. Σπασμωδικές και επιφανειακές προσπάθειες να επεκτείνουν τον έλεγχο της Πολιτείας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αντιδρώντας στο ελληνικό εθνικό ξέσπασμα του 1931, είχαν μάλλον αρνητικό αποτέλεσμα. Μια πιο σοβαρή προσπάθεια να ελεγχθεί η προπαρασκευή και ο διορισμός δασκάλων δημοτικής εκπαίδευσης, απέτυχε. Οποιοσδήποτε προσπάθειες για να καταπιεστούν εκδηλώσεις που αφορούσαν την ελληνική καταγωγή των Ελληνοκυπρίων είχαν, γενικά, αντίθετα αποτελέσματα και δεν στέφθηκαν ποτέ με επιτυχία. Μετά τα γεγονότα του 1931, επικρατούσε μια αμήχανη κατάσταση, στην οποία οι Ελληνοκύπριοι εξέφραζαν την αντίδρασή τους με απροκάλυπτες εκφράσεις ελληνικού εθνικισμού και μακροσκελή ψηφίσματα για την Ένωση, ενώ αρνούνταν να συνεργαστούν στην εφαρμογή των περιορισμένων συνταγματικών μεταρρυθμίσεων που πρότεινε η βρετανική κυβέρνηση. Η μετριοπαθής και καλοπροαίρετη, αλλά όλο και περισσότερο επιφυλακτική διοίκηση, ανεχόταν την κατάσταση λόγω της απουσίας σοβαρών αναστατώσεων. Αυτή η χρόνια ανεκτικότητα προς τις εκδηλώσεις που είχαν σχέση με την Ένωση, δημιούργησε εσφαλμένες προσδοκίες, ότι οι Βρετανοί θα υπέκυπταν στην πίεση, ιδιαίτερα μετά τις εκρήξεις του 1955. Δύο παράγοντες παρακίνησαν τους αρχηγούς της Εκκλησίας να μετατρέψουν το σύνθημα της

Ένωσης από πόλο μιας παθητικής αντίστασης, η οποία επέτρεπε στους Ελληνοκύπριους την αξιοπρέπεια της επίγνωσης της δικής τους κληρονομιάς, σε ένα πολιτικό όραμα, το οποίο θα έπρεπε να επιδιωχθεί με οποιοδήποτε μέσο. Ο πρώτος, ήταν η βρετανική ελαστικότητα σε ό,τι αφορούσε την Ένωση, την οποία ανέμεναν οι Ελληνοκύπριοι με τις μεταπολεμικές αναπροσαρμογές αλλά δεν φαινόταν στον ορίζοντα. Οι Βρετανοί ξεκάθαρα εξέφρασαν το στόχο τους για μόνιμη παρουσία στο νησί όταν η πολιτική της «κλειστής πόρτας» σε όλες τις αξιώσεις για Ένωση, έφτασε στο αποκορύφωμά της με το διαβόητο «Ουδέποτε» του Henry Hopkinson στη Βουλή των Κοινοτήτων, στις 28 Ιουλίου του 1954.⁷ Ο δεύτερος παράγοντας ήταν η εμφάνιση μιας εναλλακτικής δύναμης που μπορούσε να κατακτήσει τις καρδιές και το μυαλό των Κυπρίων, το κομμουνιστικό κόμμα ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού). Το ΑΚΕΛ, δεν είχε απλά καταφέρει να ελκύσει προς το μέρος του μεγάλο αριθμό Κυπρίων και κατόπιν να τους τοποθετήσει κάτω από τις «φτερούγες» του, αλλά κατά κάποιο τρόπο προσπάθησε να σφετεριστεί το ρόλο του αρχιεπισκόπου, ως αρχηγού της εκστρατείας για αυτοδιάθεση και Ένωση. Η Εκκλησία ήταν αναγκασμένη να κινηθεί εναντίον των συνταγματικών μεταρρυθμίσεων και υπέρ της Ένωσης, για να διατηρήσει τον κύριο ρόλο στην ελληνοκυπριακή κοινότητα. Η έγκαιρη ανάδειξη στην εξουσία του, ίσως, πιο δυναμικού της τέκνου, του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', διευκόλυνε αυτό το στόχο.

Η φύση της ελληνοκυπριακής πολιτικής, σε σχέση με την

7. Henry Hopkinson, Υπουργός Αποικιών της Βρετανίας, 28 Ιουλίου 1954, *Parliamentary Debates, Commons*, 5η σειρά, τόμος 531, στήλη 508.

Ένωση, και το θρησκευτικό πάθος με το οποίο επιδιωκόταν, δεν άφηνε κανένα περιθώριο αντίδρασης στην τουρκοκυπριακή μειονότητα. Θεωρούνταν δεδομένο ότι θα είχαν την ίδια μοίρα με τις τουρκικές μειονότητες που ήδη υπήρχαν στη Δυτική Θράκη και τη Ρόδο, και θα γίνονταν Μουσουλμάνοι υπήκοοι του Βασιλείου των Ελλήνων. Η θέση της τουρκοκυπριακής κοινότητας, αν και είχε προ πολλού υποπέσει σε οικονομική παρακμή, δεν ήταν τόσο μοιρολατρική ως προς τα πολιτικά πράγματα. Ενώ είχε επιτρέψει να υποβαθμιστεί η ηγεμονική θέση που κατείχε κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σε εκείνη της ευνοούμενης μειονότητας, στα πλαίσια του προορισμένου για διαβουλεύσεις μηχανισμού που οικοδομήθηκε κατά τη διάρκεια της βρετανικής αποικιακής κυριαρχίας, δε θα μετατρεπόταν εκούσια σε μια περιθωριοποιημένη και ανίσχυρη μειονότητα στα πλαίσια του ελληνικού κράτους. Οι Βρετανοί είχαν καλλιεργήσει την ιδέα στις εξέχουσες τουρκοκυπριακές οικογένειες, τους πασάδες του οθωμανικού συστήματος διοίκησης, ότι ήταν οι αρχηγοί της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Ωστόσο, μια πιο ενθουσιώδης ομάδα Τουρκοκυπρίων, που επηρεαζόταν περισσότερο από την Άγκυρα παρά από το Λονδίνο, είχε εμφανιστεί στη μεταπολεμική Κύπρο. Οι αρχηγοί της ήταν ο σύνδεσμος με την Άγκυρα. Έτσι, όταν το 1957, η τουρκική κυβέρνηση αποφάσισε ότι έπρεπε να κινηθεί πέραν των διπλωματικών οδών και να προετοιμάσει το δρόμο για τη διχοτόμηση μέσα στο ίδιο το νησί, βρήκε ενθουσιώδεις και πρόθυμους συνεργάτες στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, της οποίας η ανησυχία για τη βρετανική αποτυχία καταστολής της επανάστασης των Ελληνοκυπρίων, όλο και μεγάλωνε.

Η αποαποικιοποίηση της Κύπρου, η οποία συνιστά το αρ-

κικό σημείο αυτής της μελέτης, είναι, κατά πολλούς τρόπους, μια ειδική περίπτωση. Αν και το στοιχείο της διχοτόμησης δεν ήταν ξένο στη βρετανική εμπειρία της αποαποικιοποίησης, το όραμα των Ελληνοκυπρίων για την Ένωση με την Ελλάδα και όχι για ανεξαρτησία, εμπεριείχε μια περίπλοκη διεθνή διάσταση. Οι εδαφικές διεκδικήσεις των δύο αντιπάλων, που ήταν ταυτόχρονα και σύμμαχοι στα πλαίσια του ΝΑΤΟ, δημιούργούσαν ένα ιδιαίτερο φαινόμενο που γινόταν πολύ πιο πολύπλοκο λόγω των βιαιοπραγιών που λάμβαναν χώρα μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Ο τελευταίος αυτός παράγοντας ήταν ο λόγος, και σε κάποιες περιπτώσεις, το αποτέλεσμα εξωτερικών παρεμβάσεων στα εσωτερικά ζητήματα της Κύπρου. Οι ανταγωνιστικές απαιτήσεις των δύο αυτών κρατών μελών της συμμαχίας του ΝΑΤΟ, έγιναν αργότερα πιο περίπλοκες με την όλο και μεγαλύτερη τάση των Ελληνοκυπρίων να φλερτάρουν τους Αδέσμευτους, καθώς η μη λειτουργικότητα του Συντάγματος της Ζυρίχης, συνδυαζόταν με την επιδείνωση της πορείας για πραγματοποίηση των εθνικών οραμάτων. Η στρατηγική προστασία που προσφερόταν σε άλλες χώρες, για να κατοχυρωθεί η μετά την ανεξαρτησία σχέση τους με τη Βρετανία, έγινε στα πρώτα χρόνια της Δημοκρατίας της Κύπρου, πηγή δυσαρέσκειας αντί ευγνωμοσύνης.⁸ Η βρετανική προστασία ήταν αρχικά ευπρόσδεκτη από τους Ελληνοκύπριους, εκτός από το κομμουνιστικό κόμμα ΑΚΕΛ. Όντως, οι Ελληνοκύπριοι είχαν μελετήσει πολύ σοβαρά την πιθανότητα σύναψης ενός διμερούς αμυντικού διακανονισμού με τη Βρε-

8. Robert Holland, *European Decolonization, 1918-1981: An Introductory Survey* (London, 1985), σσ. 269-273.

τανία, το 1963, ως μια εναλλακτική λύση στο υφιστάμενο τριμερές σύστημα. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Βρετανία και η Ελλάδα επεδίωξαν την άσκηση μιας χαμηλών τόνων πολιτικής, μη επέμβασης. Όμως, η συνεχής παρέμβαση της Τουρκίας σε συνταγματικά και κοινοτικά θέματα, έκανε τους Ελληνοκύπριους να νιώθουν βαθιά αγανάκτηση, και μέχρι το 1963, αυτή η παρέμβαση είχε γίνει ο κύριος λόγος για την όλο και μεγαλύτερη δυσαρέσκεια που αισθάνονταν για τις Συμφωνίες της Ζυρίχης. Τώρα πια, οι προστάτες θεωρούνταν από πολλούς Ελληνοκύπριους ως μεγαλύτερο εμπόδιο προς την ελευθερία, απ' ό,τι οι Σοβιετικοί και οι σύμμαχοί τους, από τους οποίους τους προστάτευαν.

Αυτή η αντίληψη των Ελληνοκυπρίων ενίσχυσε την αμερικανική ανησυχία ότι η Κύπρος θα γινόταν η Κούβα της Μεσογείου. Έτσι, η πυραυλική κρίση του 1962 και η μεταγενέστερη συνεργασία της Τουρκίας για την απομάκρυνση των πυραύλων από το έδαφός της, επέδρασαν στον τρόπο που η Αμερική αντιμετώπιζε τα ζητήματα της Κύπρου. Το σχετικό άρθρο στη Συμφωνία Εγγυήσεως για το δικαίωμα επέμβασης, ήταν σχεδόν ταυτόσημο με την τροποποίηση του Platt (Platt Amendment), η οποία είχε συμπεριληφθεί στη συμφωνία μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Κούβας, το 1901. Με αυτήν περιοριζόταν η δυνατότητα της Κούβας να συνάψει σχέσεις με άλλα κράτη και επιτρεπόταν στις Ηνωμένες Πολιτείες να επεμβαίνουν στις υποθέσεις του νησιού, με το πρόσχημα της διατήρησης της ανεξαρτησίας του και της προστασίας του πληθυσμού του.⁹ Αν και την περίοδο προς το τέλος της δεκαετίας του

9. Stephen Xydis, *Cyprus: Reluctant Republic* (The Hague, 1973), σσ. 24-25.

’60 υπήρξε μια σχετική ύφεση στις σχέσεις Ανατολής και Δύσης, η οποία ευνοούσε την εγκατάλειψη των αποικιών από τις ευρωπαϊκές χώρες (χωρίς όμως απώλεια της επιρροής που είχαν σε αυτές), η ψυχολογική και η πολιτική επίδραση της κρίσης της Κούβας στην αμερικανική μάλλον παρά στη βρετανική αντίληψη του Κυπριακού Προβλήματος, σε συνδυασμό με το ενδιαφέρον που έδειξαν οι Σοβιετικοί στην περιοχή, μετά τα γεγονότα στο Σουέζ, έτεινε να μειώσει την υποστήριξη των Δυτικών για πολιτική εδραίωση ενός αληθινά ανεξάρτητου κράτους (το οποίο οι Ελληνοκύπριοι επεδίωκαν μέχρι το 1963), ενώ την ίδια στιγμή λειτουργούσε ενισχυτικά προς τη θέση της Άγκυρας. Αυτή η αντίθεση των Δυτικών προς μια ανεξάρτητη Δημοκρατία, την οποία θα εγγυούνταν τα Ηνωμένα Έθνη, μεγάλωνε καθώς οι εντάσεις του Ψυχρού Πολέμου αυξάνονταν για μια ακόμη φορά, στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Μεταξύ του 1960 και του 1963, παρ’ ότι η ανησυχία για την αυξανόμενη κομμουνιστική δύναμη στο νησί έτεινε να δυσχεραίνει τις πιθανότητες για μια διακοινοτική συμφιλίωση, δεν ήταν αυτή το κύριο εμπόδιο για πρόοδο. Το πρόβλημα ήταν μάλλον το γεγονός ότι δεν υπήρχε επαρκής ανάμειξη των Ηνωμένων Πολιτειών ώστε να επιβάλουν μια συμφωνία στα κύρια συνταγματικά θέματα, πριν θολώσουν τα νερά οι διακοινοτικές εντάσεις, σε συνάρτηση με την ένταση που επικρατούσε στις σχέσεις Ανατολής και Δύσης. Μέχρι το 1964, οι Αμερικάνοι είχαν την τάση να θεωρούν την Κύπρο ως βρετανική ευθύνη και να περιμένουν βρετανικές πρωτοβουλίες, αν και οι προσδοκίες τους σε αυτό τον τομέα δεν ήταν τόσο μεγάλες όσο των Ελληνοκυπρίων.

Η εμπλοκή της Ελλάδας και της Τουρκίας σε διπλωματικό επίπεδο, αλλά και στο χειρισμό πολιτικών εντάσεων στην ίδια

την Κύπρο, έκανε αναγκαία τη λήψη σημαντικών αποφάσεων για το νησί από το Βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών και όχι από το Υπουργείο Αποικιών. Οι ίδιες οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου υποδείκνυαν ένα πρόβλημα βαλκανικών διαστάσεων. Επιπλέον, οι μέθοδοι χειρισμού εμφυλίων ταραχών, όπως χρησιμοποιήθηκαν στην περίπτωση της Κύπρου, για πολιτικούς σκοπούς, είχαν ένα ιδιαίτερο τουρκικό στίγμα. Η ανεξαρτησία δεν ήταν το αποτέλεσμα που επιθυμούσαν οι πλευρές που είχαν άμεση σχέση. Τα τετελεσμένα επεβλήθησαν στους αποικιοκράτες αλλά και στον πληθυσμό της αποικίας από την Άγκυρα και την Αθήνα. Οι Βρετανοί συμφώνησαν να αποσυρθούν το 1960, όχι γιατί είχαν αποφασίσει ότι ήταν καιρός να φύγουν, αλλά επειδή οι διπλωματικοί ελιγμοί της Ελλάδας και της Τουρκίας, είχαν καταστήσει αδύνατη πλέον την παραμονή τους. Η πραγματική βρετανική παραίτηση από τις ευθύνες στην Κύπρο, έγινε τρία χρόνια μετά την ανεξαρτησία.¹⁰ Κατά τη διάρκεια των πρώτων τριών χρόνων της δύσκολης φάσης της ιστορικής πορείας της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο Βρετανός Ύπατος Αρμοστής ανέλαβε το ρόλο του μεσολαβητή, ένα ρόλο που είχε υιοθετηθεί από τον τελευταίο κυβερνήτη Sir Hugh Foot, κατά τη μεταβατική περίοδο. Οι Ελληνοκύπριοι έδωσαν μεγάλη βαρύτητα στη γνώμη του, ωσάν να ήταν ο αντιπρόσωπος μιας δύναμης που είχε ακόμη την εξουσία. Με αυτή την έννοια, η ισχύς της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, η οποία είχε αποδυναμωθεί προ καιρού, στοίχειωνε ακόμη το νησί παρά την απώλεια οποιουδήποτε αληθινού ελέγχου στις εξελίξεις

10. John Darwin, *The End of the British Empire: The Historical Debate* (Oxford, 1991), σ. 75.

στο νησί από τους Βρετανούς, την αποχώρηση των στρατιωτών και την υποστολή της βρετανικής σημαίας.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου που καλύπτει αυτή η μελέτη, η οποία ξεπερνά το ορόσημο της ίδρυσης της Δημοκρατίας, πολιτικό αγώνα διεξήγαγαν κυρίως οι Ελληνοκύπριοι, οι οποίοι αφού απέτυχαν να υλοποιήσουν το στόχο της Ένωσης, προσπαθούσαν να ελαχιστοποιήσουν την έκταση του άμεσου ή έμμεσου τουρκικού ελέγχου στο νησί σε οποιαδήποτε καινούρια συνταγματική διευθέτηση, τη στιγμή που η Άγκυρα μεθόδευε την εξασφάλισή του. Κατάληξη αυτής της έντονης προσπάθειας των Ελληνοκυπρίων, που αποτέλεσε και αιτία πολιτικής έντασης, ήταν η προσδοκία μιας πλειοψηφικής διοίκησης στο νησί, που θα ασκούσαν από τους ίδιους. Το ελληνοκυπριακό αυτό όνειρο, που ήταν εφιάλτης για την Άγκυρα, με τον ερχομό του 1959, είχε γίνει τόσο ανέφικτο όσο και η ιδέα της Ένωσης, με την οποία είχε εντελώς ταυτιστεί στον τουρκικό νου. Για τους Ελληνοκύπριους, όμως, ήταν ένας πολύ ρεαλιστικός στόχος. Αρχικά, ο αγώνας τους προσέκρουσε στο ανάχωμα της αποφασιστικότητας της Άγκυρας να εδραιώσει διοικητική, αν όχι εδαφική, διχοτόμηση μέσω του Σχεδίου Macmillan από την άλλη, οι Ελληνοκύπριοι, υποστηριζόμενοι από την Αθήνα, απέρριψαν το εν λόγω Σχέδιο ως διχοτομικό και επεδίωξαν την ανεξαρτησία του νησιού μέσω των Ηνωμένων Εθνών. Η αποτυχία στα Ηνωμένα Έθνη και η βρετανική επιμονή για εφαρμογή του Σχεδίου, το οποίο έβλεπαν οι Βρετανοί ως τη μόνη οδό για πρόοδο, έφερε την Ελλάδα, το φθινόπωρο του 1958, αντιμέτωπη με την εφιαλτική πιθανότητα ενός πολέμου με την Τουρκία. Έτσι, η ελληνική κυβέρνηση δέχτηκε στη Ζυρίχη όρους, οι οποίοι, όπως ένας οξυδερκής Αμερικανός διπλωμάτης παρατήρησε, έδιναν στην τουρ-

κική μειοψηφία μεγαλύτερη δύναμη και περισσότερες εγγυήσεις απ' ό,τι το Σχέδιο Macmillan.¹¹ Το νησί θα ήταν ανεξάρτητο κράτος. Η διχοτόμηση και η Ένωση αποκλείονταν, τουλάχιστον στο χαρτί, και οι Βρετανοί αποσύρονταν σε δύο στρατιωτικές βάσεις στο Ακρωτήριο και τη Δεκέλεια. Οι Βρετανοί είχαν χάσει την πλήρη κυριαρχία, παρ' ό,τι καμιά από τις άλλες πλευρές δεν την είχε ολοκληρωτικά κερδίσει. Με αυτή την έννοια, οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου ήταν στην πραγματικότητα μια μεγάλη αλλαγή. Όμως, αν λάβει κανείς υπόψη ότι κωδικοποίησαν το Κυπριακό Πρόβλημα αντί να το λύσουν, δεν επέφεραν καμιά δραστητική αλλαγή στους παράγοντες που προκάλεσαν την ελληνοτουρκική ένταση στα χρόνια μεταξύ 1957 και 1963. Μέχρι το 1958, οι δύο μητροπόλεις και οι δύο κοινότητες στο νησί, έκαναν ελιγμούς περιμένοντας την απόσυρση των Βρετανών. Αυτοί οι ελιγμοί συνεχίστηκαν και μετά την αποχώρηση των Βρετανών, τον Αύγουστο του 1960, λόγω της έλλειψης εμπιστοσύνης των δύο πλευρών σχετικά με τη δέσμευσή τους στο status quo που εγκαθιδρύθηκε με τις Συμφωνίες της Ζυρίχης. Μοιραία, η θέση των Βρετανών ήταν εκείνη που άλλαξε δραστικά μετά το 1960, αν και ο ρόλος τους χαρακτηριζόταν από ένα στοιχείο συνέχειας. Η βρετανική πολιτική απέναντι στην Κύπρο, περίπλοκη όπως ήταν λόγω του διαμοιρασμού της ευθύνης μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών και του Υπουργείου Κοινοπολιτειακών Σχέσεων, είναι ένα ενδιαφέρον και σημαντικό στοιχείο των εξελίξεων αυτής της περιόδου.

11. Belcher προς Υπουργό Εξωτερικών, 6 Μαρτίου 1959, Central Decimal File 747c. 00/3-159, κιβ. 3283, RG 59, National Archive and Record Administration (στο εξής NARA), College Park, Maryland, U.S.A.

Το πλέγμα της κατάστασης συνέθεταν οι παρακάτω συνισταμένες. Από τη μια οι Ελληνοκύπριοι, επειδή είχαν σημαντική πλειοψηφία στο νησί, επεδίωκαν μια ελληνοκυπριακή διακυβέρνηση πλειοψηφίας. Από την άλλη, όμως, υπήρχε η πολιτική πραγματικότητα της περιοχής, όπου μια αδύναμη Ελλάδα είχε διεθνή πολιτικά και στρατηγικά συμφέροντα, τα οποία δεν ευνοούσαν την Ένωση, ενώ μια ισχυρότερη Τουρκία θεωρούσε την Κύπρο ως μια ζωτική στρατηγική, αν όχι και πολιτικά, περιοχή. Κάτω από αυτές τις περιστάσεις και αφού το κύριο ενδιαφέρον των συμμαχικών δυνάμεων της Δύσης ήταν η σταθερότητα στην περιοχή, λαμβάνοντας υπόψη ότι η ισχυρότερη πλευρά θα ήταν εκείνη που θα διακινδύνευε μια αποσταθεροποίηση, οι δυνάμεις οι οποίες είχαν άμεσο ενδιαφέρον στην περιοχή, πρώτα η Βρετανία και μετά οι Ηνωμένες Πολιτείες, έτειναν να ευνοούν τις τουρκικές παρά τις ελληνικές θέσεις. Η τάση αυτή επηρεαζόταν από τη σχετικά μεγαλύτερη σημασία που είχε η Τουρκία για τη βρετανική στρατηγική στη Μέση Ανατολή και γενικότερα για το ΝΑΤΟ. Η ύπαρξη μιας ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας στην Κύπρο ήταν μια ενοχλητική πραγματικότητα για το ΝΑΤΟ, ιδιαίτερα καθώς η Κύπρος επέλεξε τους Αδέσμευτους σε μια προσπάθεια να δημιουργήσει δεσμούς με μια ομάδα χωρών η οποία δεν συμπεριελάμβανε την Τουρκία. Η ανησυχία για αυτή την κίνηση ενισχυόταν από την απουσία ενός δυνατού, ενωμένου δεξιού κόμματος στο νησί, σε αντίθεση με το καλά οργανωμένο κομμουνιστικό κόμμα, το οποίο είχε την πολυτέλεια της νομιμότητας, κάτι που τα αντίστοιχα κόμματα στην Ελλάδα και την Τουρκία δεν είχαν κατορθώσει. Αφότου όμως, η γεωγραφική περιοχή της Κύπρου έγινε μια ανεξάρτητη, κυρίαρχη Δημοκρατία, αναγνωρισμένη

από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, το βασικό επιχείρημα των Ελληνοκυπρίων ότι μια αληθινά δημοκρατική χώρα έπρεπε να διοικείται από την πλειοψηφία αυτής της χώρας, ήταν δύσκολο να μην αναγνωριστεί.¹² Η πολιτική των Ελληνοκυπρίων τότε, περιστρεφόταν γύρω από τον περιορισμό των διακοινοτικών διαφορών μέσα σε εσωτερικά όρια. Οι Τουρκοκύπριοι, όμως, οι οποίοι αντλούσαν τη δύναμή τους από την ευρύτερη περιοχή παρά από το εσωτερικό, ήταν πλήρως εξαρτημένοι από τη δική τους μητέρα-πατρίδα.

Η μελέτη αυτή θα εξετάσει την αλληλεπίδραση των εσωτερικών και των περιφερειακών πολιτικών εντάσεων, οι οποίες οδήγησαν στη δημιουργία της Δημοκρατίας. Επίσης, θα εξετάσει σε ποιο βαθμό επηρέασε την επιτυχή λειτουργία των συνταγματικών διευθετήσεων, που οριστικοποιήθηκαν το 1960, η συνύπαρξη εξωτερικών συμφερόντων μέσα στην πιο περιορισμένη από τις τοπικιστικές εσωτερικές πολιτικές δομές, τοπική διοίκηση. Ένας από τους παράγοντες που δημιούργησαν συνταγματικό αδιέξοδο ήταν η διαφορά απόψεων μεταξύ της ελληνικής και της τουρκικής ηγεσίας στην Κύπρο, αλλά και η διαφωνία μεταξύ Αθήνας, Άγκυρας και Λονδίνου για την επιλογή του κατάλληλου χρόνου και της μεθόδου εφαρμογής του άρθρου 173 του Συντάγματος. Το άρθρο δήλωνε, με κάποιους όρους, ότι έπρεπε να δημιουργηθούν χωριστά Δημαρχεία από τους Τούρκους κατοίκους των πέντε κυριότερων πόλεων της Κύπρου. Αυτό το άρθρο συμπεριελήφθηκε στις Συμφωνίες της Ζυρίχης, στις 11 Φεβρουαρίου του 1959, και επομένως θεωρήθηκε ως θεμελιώδης

12. Constitution of the Republic of Cyprus, appendix D, art. 1, in *Cyprus*, cmnd. 1093, (London: HMSO, July 1960).

άρθρο του Συντάγματος. Ως τέτοιο δεν μπορούσε να τροποποιηθεί χωρίς την έγκριση των Εγγυητριών Δυνάμεων. Το θέμα των χωριστών Δήμων έχει παρουσιαστεί ως υπόθεση «τοπικού ενδιαφέροντος».¹³ Ωστόσο, η ιστορική μαρτυρία καταδεικνύει ότι ούτε στη σύλληψη, ούτε στην εξέλιξή του δεν ήταν απλώς ζήτημα για το «ποιος θα πετούσε τα σκουπίδια ποιού».¹⁴ Επομένως, το θέμα αυτό αποτελεί ένα κεντρικό ζήτημα για την εξέταση των πολιτικών εξελίξεων από το τέλος της αποικιοκρατικής διοίκησης μέχρι και τη συνταγματική κρίση το 1963.

Η χρονολογική σειρά των τουρκικών απαιτήσεων για τοπική, κοινοτική διακυβέρνηση, οι οποίες ήταν στοιχείο του τρόπου με τον οποίο αντέδρασαν οι Τούρκοι στην πιθανότητα βρετανικής αποχώρησης, απαιτεί προσεκτική μελέτη των πολιτικών εξελίξεων, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την αποαποικιοποίηση της Κύπρου. Επιπλέον, η αναδυόμενη σχέση που δημιουργήθηκε ανάμεσα σ' αυτό το ζήτημα και τις αντίστοιχες αντιλήψεις των Τουρκοκυπρίων και των Ελληνοκυπρίων ως προς τη φύση του κράτους, το οποίο είχε δημιουργηθεί από τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, πρέπει να τοποθετηθεί στο κέντρο οποιασδήποτε ανάλυσης βιωσιμότητας της συνθήκης. Πράγματι, η αποτυχία κατάληξης σε συμφωνία αντανάκλα την αδυναμία συμβιβασμού των δύο συγκρουόμενων αντιλήψεων. Υποδεικνύει ότι οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, στην πραγματικότητα, δεν διευθέτησαν τις διαφορές, αλλά προσπάθησαν

13. John Reddaway, *Burdened with Cyprus: The British Connection* (London, 1986), σ. 92.

14. Λευκωσία προς Υπουργείο Κοινοπολιτειακών Σχέσεων, 12 Φεβρουαρίου 1963, FO 371/168965, National Archives (στο εξής NA), Kew.

να τις σταθεροποιήσουν. Αυτές οι διαφορές αναζωπυρώθηκαν μόλις οι Ελληνοκύπριοι βρέθηκαν αντιμέτωποι με την αντίθεση, ανάμεσα αφενός στις ευκαιρίες που δημιουργήθηκαν με την αποδοχή της Δημοκρατίας από τη διεθνή κοινότητα, και αφετέρου στους περιορισμούς που δημιουργήθηκαν από την τουρκική ερμηνεία του Συντάγματος και των δικαιωμάτων των Εγγυητριών Δυνάμεων. Επιπλέον, οι διαφορές περιπλέχθηκαν αναπόφευκτα ακόμα περισσότερο λόγω της ιστορικά φορτισμένης ορολογίας. Η ολοκληρωτική ανεξαρτησία σήμαινε για τους Τούρκους, όπως παλαιότερα για τους Βρετανούς, μια ολισθηρή κλίση προς την Ένωση. Για τους Ελληνοκύπριους όμως, η πλήρης ανεξαρτησία, ή ένα κράτος με ελληνικό χαρακτήρα στην ανατολική Μεσόγειο ήταν η μόνη εναλλακτική λύση που θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή ως συμβιβασμός για την υποχώρηση από την επιδίωξη της Ένωσης. Οι τουρκικές απειλές για διχοτόμηση, σε περίπτωση μονομερούς τροποποίησης του Συντάγματος, ενίσχυαν την απόφαση των Ελληνοκυπρίων να αναζητήσουν ένα εναλλακτικό πλαίσιο για ανεξαρτησία. Το ζήτημα των χωριστών Δήμων, το οποίο αποτελεί μικρογραφία του ευρύτερου Κυπριακού Προβλήματος, αντανakλά με τον τρόπο που εξελίσσεται, την τακτική και την καχυποψία, που είναι αποτέλεσμα αυτών των ευρύτερων συγκρουόμενων αντιλήψεων. Η αποτυχία να επιλυθεί το ζήτημα των Δήμων εμπειρείχε αναπόφευκτα τους σπόρους της κατάρρευσης του συστήματος διακυβέρνησης που προβλεπόταν από τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου.